

Zapisovatelka reálného světa

Nobelovská porota odměnila femme fatale francouzské literatury. Cenu získala Annie Ernaux.

JOVANKA ŠOTOLOVÁ

Být někým víc než chudí rodiče, osamostatnit se, zařídit si nedovolenou interrupci, vdát se a vychovat děti, udělat akademickou kariéru, prosadit se jako spisovatelka, rozvést se, prožít několik avantýr. Dalo by se říct, že Annie Ernaux v leccem prožívá „všední“ osud ženy, ale vidí ho v širokých souvislostech – a umí o něm psát. Její dílo je z velké části autobiografické, rozhodně však nejde o memoáry. Vyprávění o vlastním životě dokáže spojit s pohledem z velkého odstupu, intimní prožívání v něm získává přesah. Autorka mluví o sobě a o své generaci: pro své současníky je kronikářkou, pro mladší čtenáře průvodkyní po časech, které nepoznali a kterým často sotva rozumějí. A její tvůrčí cesta se dá charakterizovat právě slovy nobelovské poroty, která ji minulý čtvrtek vyhlásila laureátkou letošního roku za „odvahu a klinickou pronikavost, s níž odkrývá kořeny, odcizenost a kolektivní omezení osobní paměti“.

Je první ženou z dosud šestnácti francouzských držitelů literární Nobelovy ceny a celkem sedmáctou v souhrnném seznamu 119 laureátů ocenění. A pro českého čtenáře přichází ocenění v nejlepší chvíli. V nakladatelství Host totiž právě vy-

šel román *Roky* (*Les Années*) považovaný za její nejvýznamnější dílo. Shrnuje v něm svůj život a zároveň potvrzuje, proč zaujímá na francouzské scéně přední místo a často je označována za královnu autofikce – žánru, který se dnes znovu těší rozmachu a popularitě.

Dvaosmdesátiletá autorka v něm dokáže spojit ryze intimní, důvěrné vzpomínání se zobecněním. Umí vypíchnout dobové trendy, společenské předsudky a omezení, jež se promítají do individuálních životů. Píše precizně, jasně a nebojácně. Není v tom patos, řečnění a deklamacce: stačí chladný a věcný popis, uchopení problému, zasazení do kontextu. Podložení těchto faktů osobním příběhem pak celku dodává věrohodnost, napětí, chytlavost. Těžko přitom určit, co je v textech v popředí: zda autorčino jedinečné prožívání, anebo kulisa všeho toho dění, společenský přesah, kolektivní paměť.

Tuctový život

Pochází z Normandie: narodila se 1. září 1940 v Lillebonne, vyrůstala v Yvetot, městě velikosti Litomyšle. Ze skromného rodinného prostředí se vymanila už tím, že odešla studovat.

FOTO: PROFIMEDIA.CZ

Píše precizně, jasně a nebojácně.

Žila v savojském Annecy, kde učila na střední škole, později se s rodinou přesunula k Paříži, do obce Cergy, kde žije dodnes. První román vydala roku 1974 a její bibliografie čítá přes dvacet titulů, v nichž Ernaux píše o sobě a vychází z peripetií vlastního „řadového života“.

To, co prožila a o co se chce podělit, poznaly stovky dalších žen. A jsou to v podstatě typické příběhy naší doby. Stejně jako Flaubertova Ema Bovary nebo Stendhalův Julien Sorel, i fikční „já“ Annie Ernaux prostřednictvím jednoho malého příběhu popisuje a v podstatě i definuje velké dějiny. V jejím případě jde však o dění natolik blízké a doutnající, že její romány leckoho pálí a setkala se i s četnými útoky: renomovaní kritici ji odsuzovali za příliš otevřený ráz textů, za stylisticky nezajímavý tón, za témata blízká pornografii; nechtěli se ani smířit s tím, že se její příběhy odehrávají v tak banálním prostředí jako supermarket nebo metro.

Jenže to všechno zakládá specifčnost a svébytnost jejího díla, v němž vsadila literaturu do života a dělá z ní jeho součást. K jejím pravidelným tématům tak patří i místo na společenském žebříčku. Sama se z dělnického prostředí vyvíhla mnohem výš, ale ohledně toho, kam člověk patří, zůstala citlivá. Osobně se prý stále situuje někde „mezi“ a často popisuje pocit hanby. To je i název jejího románu *La Honte* (Hanba) z roku 1997, kde se pokusila zachytit, jak její rodiče i ona sama považovali za nutné postoupit v sociální hierarchii. Jakými kroky se to projevovalo, jak se to promítalo do projevů závisti z jejich strany nebo pohrdání či ponižování ze strany těch druhých, bohatších, lépe situovaných, komunikativně zdatnějších.

Prostředí svého dětství, rodinných poměrů a složitého vztahu k rodičům popsala i ve dvou knihách z osmdesátých let, *Místo a Obyčejná žena*; ty jsou u nás dostupné od roku 1995, kdy autorku českým čtenářům poprvé knižně představilo později zaniklé nakladatelství EWA. Posléze pustila Ernaux čtenáře ještě dál do svého soukromí. V autobiografickém textu *Passion simple* (Jenom vášeň) z roku 1992 psala o vztahu s ženatým mužem, její zatím poslední titul z letošního jara *Le Jeune homme* (Ten mladý muž) zase popisuje vztah, který v padesáti udržovala s o třicet let mladším milencem.

Výpověď i studie

„Věnuje pozornost jak velkým sociálním a sociálně-kulturním rozdílům, tak problematice postavení žen – ale i kategoriím, které umění a myšlení vyneslo do popředí v poslední době: otázkám paměti a každodennosti, dědictví, předurčenosti jedince rodinnými vazbami. Významně se prosazuje také do diskuse o literárních fenoménech jako role vyprávěčského subjektu a autofikce, podílí se na procesu sblížení literatury a společenských věd,“ shrnul její vliv Dominique Viart, přední francouzský literární teoretik a kritik.

Ernaux jako většina francouzských intelektuálů dneška je levicového přesvědčení a bývá prezentována také jako bojovnice za práva žen. I o tom často mluví její dílo. Dozvídáme se mnohé o Francii padesátých a šedesátých let, kdy dospívala a osamostatňovala se, ale také prožívala první traumatické zkušenosti. Od vynuceného sexuálního styku, který se autorka prý s ohledem na tehdejší vnímání erotiky dodnes neodvažuje označit za znásilnění, až po detailně popsany zážitek, kdy nechtěně otěhotněla a musela si sama a tajně za-

Annie Ernauxová:
Roky

řídít v té době nelegální interrupci – to popisuje v několika knihách ze sedmdesátých let. Zkušenost zralejší ženy, zaměstnané matky dvou dcer, pak zachycuje v knize *La Femme gelée* (Zmražená žena, 1981).

K někdejšímu potratu, úmrtí své sestry, k němuž došlo dříve, než se sama narodila, či k první sexuální zkušenosti se znovu vrací v pozdějších dílech, kde ještě víc koketuje s hranicemi toho, co je v literatuře zvykem. Balancuje mezi kamarádkou zpovědi a sociologickou studií: intimní momenty tu zaznívají necenzurovaně, v klinicky chladném podání, čtenáře až zaráží upřímnost a zároveň autorčin nadhled. Rozdíl mezi harlekýnkou a Literaturou je totiž právě ve schopnosti najít úhel pohledu, odstup, být si zpovědníkem i komentátorem a kritikem zároveň.

Za syntézu jejího života i díla lze považovat zmiňovaný román *Roky*. Francouzsky vyšel roku 2008, začíná narozením a končí momentem odevzdání rukopisu. Dočkal se velmi příznivého přijetí francouzských médií a získal několik domácích cen. Po překladu do angličtiny v roce 2018 byl nominován na mezinárodní Man Bookerovu cenu a možná i to se podepsalo na udělení Nobelovy ceny. Kniha má poměrně složitou kompozici a rozhodně nejde o tradiční vyprávění. Text s ambicí uchopit kus dějin zachycuje vzpomínání na uplynulé roky, které autorka prokládá popisy dobových fotografií a suchými výčty dobových sloganů, vtípků, rozhovorů, novinových titulků a reklam.

Je to cosi jako dokumentární film, v němž se osobní vzpomínky mísí se snímky veřejného prostoru. Cílem je zachytit, či spíš připomenout jak kolektivní paměť, tak vlastní život a své místo v bezbřehém světě kolem. Najdeme tu ironii, ale od první do poslední věty přitom autorka upozorňuje, že po nás pravděpodobně nic nezůstane. Zároveň nás kniha varuje, abychom se nenechali onou autobiografičností zmást a připomínali si, že ne nadarmo je Ernaux řazena k proudu autofikce. Jejím základním kamenem je nespolehlivost vyprávěče: jednak je naše paměť subjektivní a zrádná, jednak jsme stále na půdě fikce. Třeba když o sobě v *Rocích* autorka mluví ve třetí osobě a v širších záběrech používá zájmeno „my“.

Annie Ernaux se neobjevila jako meteorit. Tématy, stylem i odvahou můžeme najít společné rysy u Jeana-Paula Sartra, Nathalie Sarraut, Marguerite Duras, Michela Houellebecqa i Virginie Despentes. Hlavně však Ernaux inspirovala autory mladší generace – a zejména ty, kteří hledají odpovědi na současné otázky identity či rozdělené společnosti a u nichž soukromé přerůstá ve sdílené a společenské.

K jejímu odkazu se otevřeně hlásí u nás hojně vydávaný Édouard Louis, který o ní loni prohlásil, že „protlačila své příběhy, a otevřela tak dveře dalším“. Za svůj vzor ji považují Ivan Jablonka, Nicolas Mathieu nebo Maria Pourchet, která se u nás letos představila románem *Oheň*, a právě od Annie Ernaux se dozvěděla, jakou roli „hraje způsob vyjadřování ve výchově dívek“. Podobně ji prý osvobodila od představy, že literatura musí být „hezky“ napsaná. „Ona je zapisovatelkou reálného světa,“ dodává Pourchet. ●

Autorka je překladatelka a šéfredaktorka časopisu iLiteratura.cz.